

уваги про Життя Теодосія — про залежність його від Кирилового Життя Сави Освященного, про яке згадує сам Нестор в своїм Житті. На с. 50—62 д. Ш. наводить паралельні місця в обох життій, і порівняння не лишає жадного сумніву, що Нестор дійсно мав перед очима життя Сави і йому наслідував (д. Ш. думає наче, що то ремінісценції — с. 64, але хіба б Нестор вже витвердив його на память!). При тім цікаво, що Нестор уживає не лише висловів і зворотів Кирила, але подібність розтягаєть ся на цілі характеристики і епізоди Теодосієвої біографії. Напр. оповідання про фізичну працю Теодосія, що, здавалось, належало до найбільш реальних, відповідає словам „Кирила: „и тѣломъ бл҃гъ баше и крѣпокъ... и къ семѸ же кѣновинскимъ (монастирським) работникомъ sospѣшкниемъ всѣмъ помагаше, водѸ нося и дрѣва влача, и иноу слажеѸ творѸ. Епізод про малодушність економа, що скаржив ся на брак запасів, знаходить собі цілковиту аналогію в оповіданню Кирила; подібність є і в оповіданню про украдене срібло, що вернуло ся за молитвою до Теодосія.

Сі спостереження д. Ш. potwierджують сумний факт, що навіть в найбільш солідних утворах агіографічних мусимо числити ся в наслідуванні готових шаблонів. Коли Нестор брав фарби для характеристики Теодосія вже готові і навіть деякі епізоди, може, відповідно готовим взорам укладав, то се мусіло в певній мірі реальність його оповідання обнизити. Вже проф. Голубінский вказав, що в Житті Нестора ми не бачимо Теодосія з його індивідуальністю і характерністю; він об'ясняє се тим, що Нестор поставив собі задачею показати „не натурального чоловіка, а надприродного чудотворця“. Тепер до об'яснення сього приходить ще одна причина — укладання Нестором Теодосієвої фігури в готові агіографічні шаблони.

Заразом розвідка д. Шахматова доводить, як він справедливо зауважив (с. 6), що життя Сави, відоме нам досі з рукописи XIII в., було відоме на Русі вже в XI в.

М. Грушевський.

В. О. Миллеръ — Къ былинамъ о Чурилѣ Пленковичѣ (Починъ, 1895, ст. 286—302).

— Былина о Батыѣ (ibid. 1896 с. 348—372).

— Къ былинѣ о Соловьѣ Будимировичѣ (Журналъ Министерства Нар. Просвѣщенія) 1895, XI с. 56—76).

— Былины объ Иваѣ Гостинномъ сынѣ (ibid. 1896, IV, с. 276—306).

В сих спеціальних розвідках шан. автор далі застановляєть ся над початком поодиноких билли — місцевостію і часом їх утворення,

тримаючись висловленої давнійше своєї теорії — важного значіння Новгороду в утворенню билинного епоса.

В першій статі д. Міллер пробує на основі характерних подробиць билини означити — в якій місцевості і в який період виникли билини про Чурила.

Перед всім, каже д. М., звертає на себе увагу становище Чурила і відносини до його князя Володимира: люде Володимира скаржать ся йому на дружину Чурила та її кривди, Володимир сам іде до Чурила, аби довідатись, що се за людина, й покарати його, але роскіш Пленка робить на його велике вражіння, він приймає частування і дарунки, і нарешті каже, забувши про скарги на Чурила: а тепер на Чурилу я суда де не дам... Такі ознаки в постаті Володимира не могли виникнути в Києві, вони більш нагадують новгородських князів й їх відносини до Новгороду з його вічем і посадниками.

З другого боку і в постаті Чурила є деякі подробиці, що нагадують д. М. новгородських — Василя Буслаевича з його невпинністю й Садка. Дружина Чурила — се спілка людей промислових, вона рибальчить і полює, ловить печерських лисиць, їздить на латинських (чи як одному варіанті — рицарських) конях, а риба сорога, котру ловять люде Чурила, водить ся лише в північних річках і назвою нагадує финську сарки.

В убранню старого Пленка деякі риси свідчать про безпосередні звязки з Західною Європою: знамет (sammet), любські яблука (з Любеку), полимажи (plumages). Нарешті й зимовий пейзаж на передній „честного Благовіщення“ міг вставити в билину про Чурила і Катерину лише північний автор.

Епитет Пленка — Сароже(а)нин, на думку д. М., лекше поставити в звязок з якою небудь північною річкою Сорога (Черега), ніж — як звичайно то роблять — з Сурожем: тільки в таким разі нам буде цілком ясно, як Володимир міг не знати такого великого пана, як Пленко, що живе на Пучаї (Почайні): Почайну вставили вже пізнійше замість Сороги...

Роскіш обстанови Пленка, натяки на безпосередні звязки з Західною Європою — се свідчить, що билина виникла в багатім, торговельнім місті, де поруч з культурним розвитком шло моральне зіпсовання. Може бути, що й отся билина, як і билина про гостя Терентіща, виникла між скоморoxами і під впливом їх поглядів на людські відносини... Погляд на північний початок билини підперає й район її розповсюдження: найбільш часто її записували в Олонецькій губ., потім в Сибіри і в Нижегородській губ.

Що до часу — то натяк можна бачити в словах Володимира: Охти мнѣ... Але же тутъ їдетъ уже царь съ ордой? Але тута їдетъ король съ Литвой?...

В другій розвідці застановляеть ся д. Міллер над билинами про Батія. Батій не грає великої, показної ролі в билинній поезії: ми маємо усього 15 записей билин, де зустрічаємось з ним, але не всі записи однакової вартости й давнини, й д. М. застановляеть ся лише над ліпшими, що відрізняють ся між собою головним чином в незначних, другорядних подробицях. Ся бідність може здавати ся дивною, бо а ргіогі треба думати, що нахід татарський — факт дуже значний в історії Руси — зробив вплив й на народну думку й народню поезию. Не відрікаючись від аргіог'ного натяку ми повинни прийти до гадки, що в билинах, може бути, маємо лише незначні сліди розкішної поезії, відголос котрої дійшов до нас в нїшних літературних творах.

Переказавши далі зміст билини і занотувавши варіанти, д. М. висловлює свою гадку, що не всі части билини однакової давнини. Між вступом, де читаємо, як Мати Божа плакала на мурі кїївськїм, і самим оповіданням про Батія нема, каже д. Міллер, одности: коли Мати Божа тужить над бідю, що їде на Кїїв, то ся біда повинна трапитись, а між тим богатыр Василій Пяниця гонить Батія, губить його війсьско і визволяє Кїїв від лиха. Д. Міллер держить ся тої думки, що оповідання про Василя (друга частина), як і декотрі гумористичні закінчення билини, виникло тоді, як Татари не були вже страшними (себ то в XVI—XVII в.), й виникло між героями „царева кружала“.

Для того, щоб вяснити питання про відносини билини до нїшних оповідань — відгомонів тієї епохи, д. Міллер бере легенди про смерть князя Федора й жінки його Евпраксії й оповідання про Евпатія Коловрата. Перше оповідання мало вплив на билину про Володимира й Евпраксію, де декотрі риси перейшли з постати Батія на Володимира й з постати Федора на Данилу Ловчаняна. Певний вплив на билину про Батія зробило нїше оповідання, чи ліпше сказати — пісня, бо воно, каже д. М., ще й нині має декотрі ознаки епічної поезії.

Що до героя билин, то д. М. уважає можливим, що ми маємо тут факт анальоїчний з переходом Евпраксії жінки Федора в Евпраксію жінку Володимира — себ то що Василій Пяниця виник з постати князя Василя Константиновича, котрого сказання з часів Татарщини представляє як ідеального князя й мученика.

О. Г-ий.

В розвідці про Соловія Будимировича д. М. приймає гадку проф. Халанського, що в основі билини лежить західний прототип, представлений книжною повістю про Василя Золотоволосового, яка представляє

з себе переклад — як думає д. Міллер — з польського. Уложено сей мотив в форму билини в Новгородськiм краю, доводом на се д. М. уважає: билина звітна лише на півночі, Соловій багатий купець пригадує собою Садка; на край, де добре знали плавати кораблями, вказує опис корабля Соловія; Соловій, як і Садко, славний гусяр, а веде „тонці от Новгорода“; на останку тип його матери пригадує новгородську матрону билин про Хотіна, Васку Буслаєва. В запівах билини д. М. признає сліди творчости скоморохів.

Треба признати одначе, що доводи сї не так сильні, аби можна бути певним в новгородськiм початку билини: деякі подробиці, як корабель Соловія, роль його матери могли бути простими перенесеннями з иньших билин (можливість таких перенесень особливо виставляє взагалі сам д. М.), иньші знов, як тип багатого купця — не можуть уважатись специфічно новгородськими.

В розділі про билину за Івана Гостинного сина автор цілком відрізняє дві пєси про нього — про кінські перегони й про те як мати продала його, виступаючи проти погляду на се ак. Веселовского і з його виводу пісень сих византийського джерела. Уставивши початкову редакцію билини, автор приступає до означення місцевости, де билина була зладжена; згадка Чернигова і чернігівського владика, на думку д. М., внесена за иньшими билинами, сама ж билина зладжена на півночі, в краях новгородських, і в півні часи: на се вказує „культурний характер пісні, її герой — син багатого купця, що пишаєть ся дорогоцінною соболиною шубою і дорогим купленим за морем конем“ (в Новгород коні привозились з заходу, дорогою ціною); пиша за для багатства — мотив аналогічний з билиною про Садка; Іван посоромив князя як Микула; в ролі ж княжого антагониста владика чернігівського і його поважнім голосі автор бачить згадки за владика новгородського; вважаючи ж на те, що замість Володимира подекуди виступає кн. Іван Василевич, автор, вправді — обережно, висказує здогад, що билина має на меті Івана III, хоч зауважає, що чи в XII чи XVI в. вложена билина — ніколи ми докладно не будемо знати.

Про сю аргументацію автора треба сказати теж, що вже вище сказано: що дає нам право уважати тип купця за щось виключно новгородського? атже верства „гостей“ по всій давній Русі виступає з великою вагою зараз по князях вже від найдавніших часів. Друге, коли в однім випадку хронологічні (імена Володимира, кн. Івана) і географічні (Чернігів, Новгород, Галич) вказівки будуть відкидатись, як довільні, переальні, поетичні подробиці, вставки, а в других класти ся в основу аргументації — яку вагу мати муть виводи?

М. Грушевський.